

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده کشاورزی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته ترویج و آموزش کشاورزی

بررسی عوامل موثر بر نگرش و رفتار معنویت گرا برای استفاده
از آب در بین کشاورزان منطقه مرودشت استان فارس

توسط:

زهرا لاجینی

استاد راهنما:

دکتر منصور شاه ولی

شهریور ۱۳۸۶

کتابخانه کتابخانه مرکزی
شهریور

۱۳۸۶ / ۱۱ / ۲۵

۹۴۰۶۴

به نام خدا

بررسی عوامل موثر بر نگرش و رفتار معنویت گرا برای استفاده از آب در
بین کشاورزان منطقه مرودشت استان فارس

به وسیله ی

زهرا لاجینی

پایان نامه

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی

از فعالیتهای لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی

ترویج و آموزش کشاورزی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

دکتر منصور شاه ولی، دانشیار بخش ترویج و آموزش کشاورزی، (رئیس کمیته)

دکتر فریده یوسفی، استادیار روان شناسی تربیتی

دکتر داور خلیلی، دانشیار مهندسی آب

دکتر مرتضی رحیمی، استادیار الهیات و معارف اسلامی

شهریور ماه ۱۳۸۶

تقدیم به روح مهربان

پدر و مادرم

کسانی که در طول عمر خود تبلوری از ایمان و صداقت بودند

و

به همسر صبور و دختر عزیزم

که در طول انجام این پژوهش تصویر واقعی از محبت، دلگرمی و از خود گذشتگی بودند

سپاسگزاری

منت خدای را غز و جل که طاعتش موجب نکمته است و به شکر اندرش مزید نعمت هر نفسی که فرو می رود مدد حیات است و چون برآید مفرح ذات پس در هر نفسی دو نعمت است و بر هر نعمتی شکری واجب. سپاس خدای را که به بنده توفیق داد تا در راه علم و دانش گامی هر چند کوتاه بردارم. بر خود واجب می دارم که تشکر و قدر دانی کنم از تمام کسانی که در انجام این پایان نامه به بنده یاری کرده اند.

از استاد گرامی و ارجمندم آقای دکتر شاه ولی که با راهنمایی های ارزنده در طول پژوهش و تحصیل هدایت گر راهم بوده است قدردانی می نمایم. همچنین از اساتید محترم مشاورم سرکار خانم دکتر فریده یوسفی، آقای دکتر داورخلیلی و آقای دکتر مرتضی رحیمی به خاطر مشاوره های مفید ایشان تشکر می نمایم. از اساتید محترم بخش آقایان دکتر عزت ا... کرمی، دکتر غلام حسین زمانی، دکتر داریوش حیاتی، مهندس محمد باقر لاری، دکتر کورش رضایی مقدم به خاطر زحماتی که در طول تحصیل برای بنده کشیده اند، سپاسگزاری می کنم. همچنین از آقای مهندس احمد عابدی به خاطر زحمات بی دریغ ایشان در طول پایان نامه قدردانی می کنم. همچنین از پرسنل محترم بخش، خانم خلیق زاده، خانم بیرق دار و آقای فرمانده نیز تشکر می نمایم. در نهایت از همسر مهربان و دخترصبورم به خاطر تحمل سختی های ناشی از تحصیل سپاسگزاری می نمایم.

چکیده

چکید بررسی عوامل موثر بر نگرش و رفتار معنویت گرا برای استفاده از آب در بین کشاورزان منطقه مرودشت استان فارس

به وسیله ی زهرا لاجینی

آب از عناصر اصلی برای کشاورزی است که کمبود آن باعث کاهش تولیدات مختلف می گردد. اگر چه یکی از مشکلات اصلی در جهان و ایران کمبود آب است اما بکارگیری علم و فناوری به تنهایی قادر به حل این مشکل نیست. لذا معنویت گرایی به عنوان یک رویکرد مکمل در عصر حاضر مورد توجه بسیاری از جوامع می باشد. هدف از این پژوهش بررسی عوامل موثر بر نگرش و رفتار معنویت گرا برای استفاده از آب در بین کشاورزان منطقه مرودشت استان فارس بود. روش پژوهش بکار برده شده از نوع همبستگی و جمعیت مورد مطالعه کشاورزان، دامداران و باغداران شهرستان مرودشت بوده است که با استفاده از نمونه گیری طبقه بندی ۳۷۰ نفر از آنها انتخاب شدند. نگرش و رفتار معنویت گرایی در سه شاخص اصلی وظیفه انسانی (مشمول بر ۱۱ در نگرش و ۱۰ در رفتار)، اخلاق عملی (مشمول بر ۱۰ در نگرش و ۱۱ در رفتار) و فقهی و حقوقی مطالعه (مشمول بر ۵ گویه در نگرش و ۵ گویه در رفتار) گردید. یافته ها نشان داد کشاورزان با تحصیلات بیشتر، آنان که شغل دوم غیر کشاورزی دارند، کشاورزانی که آب بهای بیشتری برای مصرف شرب و آبیاری می پردازند، سطح زیر کشت زیاد تری دارند و مالک زمین های زراعی خود می باشند، از نگرش و رفتار معنویت گرا ضعیف تری برخوردارند ولی در مقابل کشاورزانی دارای نگرش و رفتار معنویت گرا قوی تری هستند که سن بیشتری دارند، در طرح های آب رسانی روستا مشارکت می کنند، از منابع اطلاعاتی و روش های ارتباطی متنوع استفاده می نمایند و روابط اجتماعی قوی تری دارند. نگرش و رفتار معنویت گرا در بین زنان قوی تر از مردان است. در این رساله متناسب با عوامل موثر بر نگرش و رفتار معنویت گرا پیشنهادات آموزشی مناسب ارائه گردیده است.

فهرست مطالب

صفحه		عناوین
۱		فصل اول: کلیات
۱		۱-۱- مقدمه
۲		۲-۱- ضرورت بیان مسئله
۷		۳-۱- هدف کلی
۷		۱-۳-۱- اهداف ویژه
۷		۲-۳-۱- پرسش های پژوهش
۸		فصل دوم: مروری بر تحقیقات پیشین
۸		۱-۲- عوامل آلوده کننده آب
۱۱		۲-۲- حفاظت از آب
۱۲		۳-۲- مدیریت منابع آب
۱۳		۴-۲- مدیریت رفتار انسان با آب
۱۴		۵-۲- عوامل موثر بر رفتار با آب
۱۶		۶-۲- تاثیر فناوری در طول زمان
۱۸		۷-۲- آیا فناوری به تنهایی می تواند پاسخگوی مسائل زیست محیطی و آلودگی آب باشد؟
۲۱		۲-۸- جهان بینی های مربوط به منابع طبیعی
۲۲		۲-۹- روابط انسان با طبیعت
۲۳		۲-۱۰- بررسی رابطه انسان با محیط زیست از آغاز تا کنون (در جستجوی ریشه بحران های زیست محیطی)
۲۷		۲-۱۱- تاریخچه تعارض علم و دین در غرب
۲۷		۲-۱۲- معنویت گرایی دینی رویکرد قرن ۲۱
۳۱		۲-۱۳- نقش ادیان گذشته بر محیط زیست
۳۲		۲-۱۴- اسلام و طبیعت
۳۳		۲-۱۵- معنویت گرایی اسلام و محیط زیست
۳۴		۲-۱۵-۱- طبیعت عالم هستی در جهان بینی اسلامی
۳۴		۲-۱۵-۲- رابطه انسان و طبیعت از دیدگاه اسلام
۳۹		۲-۱۶- انسان و آب

۳۹	۲-۱۷- آب در فرهنگ ادیان باستان
۴۰	۲-۱۸- آب در فرهنگ ایران قبل از اسلام
۴۰	۲-۱۹- آب در فرهنگ ایران پس از اسلام
۴۴	۲-۲۰- تبیین دیدگاه معنویت گرایی اسلام درباره آب
۴۷	۲-۲۰- چارچوب نظری تحقیق
۴۹	فصل سوم: روش پژوهش
۴۹	۳-۱- نوع پژوهش
۴۹	۳-۲- منطقه مورد مطالعه
۴۹	۳-۲-۱- موقعیت جغرافیایی
۵۲	۳-۲-۲- هواشناسی و اقلیم
۵۲	۳-۲-۳- جمعیت مورد مطالعه
۵۳	۳-۲-۴- کشاورزی و منابع طبیعی
۵۴	۳-۲-۵- منابع آب
۵۴	۳-۲-۵-۱- منابع آب سطحی
۵۶	۳-۲-۵-۲- منابع آب زیر زمینی
۵۷	۳-۳- جامعه آماری
۵۸	۳-۴- روش نمونه گیری
۶۲	۳-۵- تعاریف مفهومی و کارکردی متغیرها
۶۲	۳-۵-۱- تعریف مفهومی متغیرها
۶۳	۳-۵-۲- تعریف کارکردی متغیرها
۶۳	۳-۵-۲-۱- مغیرهای مستقل
۶۴	۳-۵-۲-۲- متغیرهای وابسته
۶۹	۳-۶- فنون جمع آوری اطلاعات
۶۹	۳-۷- ابزار سنجش
۶۹	۳-۸- آزمون ابزار سنجش
۷۰	۳-۹- نحو کدگذاری داده ها
۷۱	۳-۱۰- روش تجزیه و تحلیل داده ها
۷۴	فصل چهارم: یافته ها
۷۴	۴-۱- توصیف آماری نمونه مورد مطالعه
۹۱	۴-۲- بررسی تاثیر ویژگی های فردی، اجتماعی، اقتصادی افراد بر نگرش و رفتار معنویت گرا

صفحه	عناوین
۹۱	۴-۲-۱- نگرش معنویت گرا
۹۷	۴-۲-۲- رفتار معنویت گرا
۱۰۲	۴-۲-۳- بررسی عوامل مستقیم و غیر مستقیم موثر بر رفتار شاخص های سه گانه
۱۰۸	۴-۲-۴- تعیین تفاوت بین گروه های مختلف از نظر نگرش شاخص های معنویت گرا
۱۱۱	۴-۲-۵- تعیین تفاوت بین گروه های مختلف از نظر رفتار شاخص های معنویت گرا
۱۱۳	فصل پنجم: بحث، نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۱۳	۵-۱- بحث و نتیجه گیری
۱۱۴	۵-۱-۱- سنجش شاخص های معنویت گرا در استفاده از آب
۱۱۶	۵-۱-۲- شاخص های پژوهش
۱۱۹	۵-۱-۳- عوامل موثر بر شاخص های نگرش و رفتار معنویت گرا
۱۲۷	۵-۱-۴- بررسی عوامل مستقیم و غیر مستقیم بر رفتار معنویت گرا
۱۳۲	۵-۲- پیشنهادات
۱۳۶	۲-۶- کاربرد پژوهش
۱۳۶	۲-۷- محدودیت پژوهش
۱۳۷	منابع

فهرست جداول

صفحه	عناوین
۴	۱-۱- میزان مصرف آب در بخشهای مختلف
۵۳	۱-۳- تعداد دام شهرستان مرودشت به تفکیک واحد های دامی
۵۸	۳-۲- تعداد آبادی به تفکیک بخش و دهستان
۶۰	۳-۳- توزیع خانوار در هر دهستان
۶۱	۳-۴- توزیع نمونه گیری بر اساس تعداد روستا
۶۶	۳-۵- زیر شاخص و گویه های نگرش وظیفه انسانی مورد استفاده در پژوهش
۶۶	۳-۶- زیر شاخص و گویه های نگرش، اخلاق عملی مورد استفاده در پژوهش
۶۷	۳-۷- گویه های نگرش، فقهی و حقوقی مورد استفاده در پژوهش
۶۷	۳-۸- زیر شاخص و گویه های رفتار وظیفه انسانی مورد استفاده در پژوهش
۶۸	۳-۹- زیر شاخص و گویه های رفتار، اخلاق عملی مورد استفاده در پژوهش
۶۸	۳-۱۰- گویه های رفتار، فقهی و حقوقی مورد استفاده در پژوهش
۷۰	۳-۱۱- ضرایب پایایی شاخص های پژوهش
۷۱	۳-۱۲- ارزش های عددی متعلق به هر دسته از طیف پرسش های شاخص ها
۷۵	۴-۱- توزیع تعداد فرزندان پاسخگویان
۷۵	۴-۲- توزیع فراوانی میزان تحصیلات
۷۶	۴-۳- توزیع شغل اصلی و دوم پاسخگویان
۷۶	۴-۴- توزیع درآمد سالانه پاسخگویان
۷۷	۴-۵- توزیع محل دفع فاضلاب
۷۸	۴-۶- فراوانی نوع زمین کشاورزی پاسخگویان
۷۸	۴-۷- توزیع نوع و مساحت زمین
۷۹	۴-۸- فراوانی پاسخگویان از نظر نوع و سطح زیر کشت محصولات
۸۰	۴-۹- میزان آب بهای برای آبیاری اراضی
۸۱	۴-۱۰- توزیع پاسخگویان دارای باغ و نوع درختان
۸۱	۴-۱۱- نحو توزیع نوع دام پاسخگویان
۸۲	۴-۱۲- توزیع نوع پرورش طیور
۸۳	۴-۱۳- نوع و مقدار مشارکت در طرح های آب رسانی پاسخگویان
۸۴	۴-۱۴- توزیع واکنش پاسخگویان در برابر کم آبی
۸۵	۴-۱۵- میانگین مشارکت در طرح های آب رسانی پاسخگویان
۸۵	۴-۱۶- میانگین تماس های اجتماعی پاسخگویان

صفحه	عناوین
۸۶	۱۷-۴- میانگین استفاده از روش های ارتباطی
۸۶	۱۸-۴- میانگین استفاده از منابع اطلاعاتی
۸۷	۱۹-۴- میانگین شاخص های نگرش معنویت گرا
۸۷	۲۰-۴- میانگین زیر شاخص های نگرش معنویت گرا
۸۸	۲۱-۴- میانگین شاخص های رفتار معنویت گرا
۸۸	۲۲-۴- میانگین زیر شاخص های رفتار معنویت گرا
۸۹	۲۳-۴- میانگین گویه های شاخص های نگرش معنویت گرا
۹۰	۲۴-۴- میانگین گویه های رفتار معنویت گرا
۹۲	۲۵-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر نگرش نسبت به رعایت امانت داری در استفاده از آب
۹۳	۲۶-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر نگرش نسبت به جلوگیری از بیهودگی و بطالت آب
۹۴	۲۷-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر نگرش نسبت به حفاظت، اصلاح و عمران آب
۹۵	۲۸-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر نگرش نسبت به همزیستی با طبیعت
۹۵	۲۹-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر نگرش نسبت به قناعت، صبر و استقامت در استفاده از آب
۹۶	۳۰-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر نگرش نسبت به استفاده مبتکرانه از آب
۹۶	۳۱-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر نگرش نسبت به فقهی و حقوقی
۹۷	۳۲-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر رفتار امانتداری در استفاده از آب
۹۸	۳۳-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر رفتار جلوگیری از بیهودگی و بطالت آب
۹۹	۳۴-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر رفتار حفاظت، اصلاح و عمران آب

صفحه	عناوین
۹۹	۳۵-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر رفتار همزیستی با طبیعت
۱۰۰	۳۶-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر رفتار قناعت، صبر و استقامت در استفاده از آب
۱۰۱	۳۷-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر رفتار استفاده مبتکرانه از آب
۱۰۱	۳۸-۴- آزمون رگرسیون چند گانه به منظور تعیین متغیرهای موثر بر رفتار فقهی و حقوقی
۱۰۳	۳۹-۴- بررسی اثرات علی کل مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر رفتار وظیفه انسانی
۱۰۵	۴۰-۴- بررسی اثرات علی کل مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر رفتار اخلاق عملی
۱۰۷	۴۱-۴- بررسی اثرات علی کل مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر رفتار فقهی و حقوقی
۱۰۹	۴۲-۴- تحلیل واریانس زیر شاخص های نگرش معنویت گرا در بین روستائیان با گروههای تحصیلی مختلف
۱۱۰	۴۳-۴- تحلیل واریانس زیر شاخص های نگرش معنویت گرا در بین روستائیان با گروههای سنی مختلف
۱۱۱	۴۴-۴- تحلیل واریانس زیر شاخصهای نگرش معنویت گرا در بین روستائیان با گروههای مختلف از نظر تعداد فرزندان
۱۱۲	۴۵-۴- تحلیل واریانس زیر شاخص های نگرش معنویت گرا در بین روستائیان با گروههای تحصیلی مختلف

فهرست نگاره ها

صفحه	عناوین
۵	۱-۱- زنجیره مولفه های موثر بر محدودیت آب
۹	۱-۲- اولویت تاثیر پیچیدگی های مشکلات وابسته به آب بخش کشاورزی بر کیفیت آب
۱۶	۲-۲- رابطه بین زمان و قدرت فناوری
۱۷	۲-۳- رابطه بین زمان و تعداد افرادی که به فناوری قدرتمند دسترسی پیدا می کنند
۱۸	۲-۴- احتمال کاربرد بدخواهانه فناوری به وسیله افرادی که به فناوری دسترسی دارند در طول زمان
۴۸	۲-۵- چارچوب نظری تحقیق: معنویت گرایی اسلام برای استفاده از آب
۵۰	۳-۱- موقعیت شهرستان مرودشت در استان فارس
۵۱	۳-۲- بخشهای شهرستان مرودشت
۵۲	۳-۳- دهستان های شهرستان مرودشت
۵۷	۳-۴- توزیع روستاهای شهرستان مرودشت
۷۴	۴-۱- توزیع سنی پاسخگویان
۷۷	۴-۲- نمودار میزان پرداخت آب بهای منزل
۷۹	۴-۳- توزیع نوع و مقدار زمین
۱۰۴	۴-۴- مدل علی عوامل مستقیم و غیر مستقیم موثر بر رفتار وظیفه انسانی
۱۰۶	۴-۵- مدل علی عوامل مستقیم و غیر مستقیم موثر بر رفتار اخلاقی عملی
۱۰۸	۴-۶- مدل علی عوامل مستقیم و غیر مستقیم موثر بر رفتار فقهی و حقوقی
۱۳۶	۵-۱- الگوی پیشنهادی برای آموزش معنویت گرا

فصل اول

کلیات

۱-۱) مقدمه

بشر معمولاً از محیط زیست اطراف خود به سه طریق استفاده می نماید: فضای سبز، منابع و محلی برای دفن زباله. از میان منابع مختلف در محیط، منابع آبی از اهمیت ویژه ای برخوردار هستند (هریسون، ۱۳۸۱).

آب ماده حیاتی است که در طول حیات انسان ها همیشه فکر و نیروهای آنها را به خود جلب کرده است. کمتر نعمتی با آب برابری می کند زیرا همه موجودات وابسته به آن هستند. تمدن ها، آبادانی ها و شهرها در کنار مناطق آب خیز ایجاد شده است (محقق داماد، ۱۳۸۳). هر چند در طول دوران های گوناگون از آب بعنوان عنصری مقدس یاد شده است ولیکن در نگرش جدید جهانی، آب کالایی اقتصادی - اجتماعی است که نیاز اولیه انسان محسوب می شود. اگرچه آب یک منبع تجدید شونده به شمار می آید اما مقدار آن محدود است (تجربشی و ابریشم چی، ۱۳۸۳).

ایران با متوسط سالانه نزولات جوی ۲۶۰ میلی متر در سال از کشورهای خشک جهان و با منابع آب محدود می باشد. با نگاهی به رشد جمعیت در ایران، سرانه منابع آب تجدیدشونده سالانه که در سال ۱۳۳۵ معادل با ۷۰۰۰ متر مکعب بوده است در سال ۱۳۷۵ به ۲۰۰۰ متر مکعب کاهش یافته و پیش بینی می شود که تا سال ۱۴۰۰ به حدود ۸۰۰ متر مکعب کاهش یابد که پایین تر از مرز کم آبی (۱۰۰۰ متر مکعب) است. با توجه به تقسیم بندی سازمان ملل متحد در سال مزبور، ایران نه تنها شرایط تنش و فشار ناشی از کمبود آب را تجربه خواهد کرد بلکه وارد شرایط کمیابی شدید آب می گردد (تجربشی و ابریشم چی، ۱۳۸۳).

در رابطه با کمبود آب در ایران، بنا بر برآوردهای به عمل آمده، حجم آب های قابل استحصال از منابع مختلف، بالغ بر یکصد میلیارد متر مکعب است. از این حجم آب، فقط نزدیک به ۷۰ میلیارد متر مکعب برای کشاورزی مورد استفاده قرار می گیرد؛ حال آنکه متجاوز از ۳۰ درصد آن هدر می رود. از حدود ۷۰ میلیارد متر مکعب آب در دسترس کشاورزی نیز حدود ۳۰ درصد (۲۱ میلیارد متر مکعب) آن در مراحل انتقال، توزیع و آبیاری به هدر می رود (شهبازی، ۱۳۷۵).

از سوی دیگر در عصر شتابندگی تاریخ هستیم که تحولات بسیاری در عرصه های گوناگون اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بسیار رخ می دهند. در این تحولات علم، فناوری مبتنی بر دانش بیش از خود منابع فیزیکی، اساس فناوری آینده را تشکیل می دهد مشروط بر این که برای توسعه، سازماندهی و بهره گیری از سرمایه های انسانی اقدام شود (معین، ۱۳۸۳).
لذا دلیل اصلی تمایل برنامه توسعه انسانی سازمان ملل متحد^۱ بر توسعه انسانی در مصرف و استفاده از منابع این بود که بسیاری از طراحان، اغلب سناریو هایی را ارائه می دادند که تغییر فناوری را به همراه تغییر در ارزش ها و نگرش ها و سبک زندگی مد نظر قرار می دادند (Banister and Stead, 1999; Nakicenovic and Swart, 2000).

با توجه به مسائل و مشکلات ناشی از کمبود منابع آبی و از سوی دیگر آلودگی های روز افزون آب ها در اثر مصارف صنعتی و سموم و مواد شیمیایی درک صحیح کشاورزان و روستائیان از محیط زیست و منابع آب حائز اهمیت است. دیدگاه ها و عقاید این افراد و نحوه ارتباط آنها با منابع آب عامل اصلی شکل گیری رفتارهای متفاوت با آب و به عبارت دیگر رفتار پایدار می شود. بر این اساس در پژوهش حاضر به اهمیت نگرش و رفتار معنویت گرا در استفاده از آب پرداخته و عناوین آموزشی مورد نیاز برای ترویج این نوع نگرش و رفتار ارائه می گردد.

۱-۲) ضرورت بیان مسئله

در شرایط کنونی که مواد خام طبیعی و منابع آب و انرژی در شرایط بحرانی قرار دارند، بدون رفتار اخلاقی بشر نمی تواند افق های فکری دور را مجسم کند. افق های فکری بشر تنها می تواند ۵۰-۱۰۰ سال آینده یا یک یا دو نسل را در نظر بگیرد در حالی که اگر به استقرار بشر بر روی کره زمین نظر شود به ۶ میلیون سال قبل برمی گردد (Brans, 2002).

علوم مدرن امروزی با ویژگی اضمحلال و نابودکننده منابع شناخته می شود و بنا بر نظر تینتر (۱۹۸۸)^۲ اضمحلال اجتماعی که پیامد علوم مدرن است با ویژگی هایی چون پیچیدگی بالا، تخصصی شدن، افزایش آلودگی، نابودی محیط زیست و کمبود منابع شناخته می شود. دیموند (۲۰۰۵)^۳ عواملی که همراه با اضمحلال اجتماعی است را نابودی محیط زیست، تاثیر بر آب و هوا، افزایش خصومت ها، تغییر در تعاملات و داد و ستد دوستانه افراد، و تغییر در پتانسیل ها واکنش های اجتماعی و اقتصادی بیان می کنند.

بسیاری از متخصصان، جنبه های اخلاقی رشد پایدار، پایداری نهاده ها و جوامع روستایی را در توسعه پایدار مد نظر قرار می دهند (رضایی مقدم و کرمی، ۱۳۸۵). هنگامی که

^۱ -United Nations Human Development Programme

^۲ - Tainter, 1988

^۳ - Diamond, 2005

درباره گرایش به سمت پایداری بحث می شود مباحث اخلاقی با اشتیاق دنبال می گردند اما این مباحث در عمل و به ویژه در کشاورزی موفقیت کمی داشته اند (Zimdanl, 2005).

پیچدگی مسائل زیست محیطی بر روی مسائل و موضوعات، تحقیقاتی و ترویجی تاثیر بسزایی دارد. بطوری که با نابودی منابع به ویژه آب ها و تخریب محیط زیست روستائیان که در تماس مستقیم با طبیعت هستند و در واقع سرمایه ها و دارایی های آنها از طبیعت نشات می گیرد اولین گروهی هستند که قربانی می شوند. لذا رسالت و فلسفه تحقیقات ترویج کمک کردن به مردم برای بهبود زندگی از طریق فرآیندهای آموزشی است بطوری که فریدگن به نقل از سارگن و همکاران (۱۹۹۵) ^۴ بیان می کنند:

" در طراحی و برنامه ریزی برای خود اتکایی ^۵ روستائیان، انسان، حیوانات، گیاهان و اکولوژی باید به عنوان نظام های اولیه وابسته به یکدیگر (در ارتباط با یکدیگر) شناخته شوند. جوامع روستایی به عنوان محافظان منابع، عادات و فرهنگ خویش شناخته شده اند. شهروندان ^۶ به طور مستقیم در نظارت و کنترل سرمایه های اجتماع درگیر هستند، در نتیجه آنها در راستای نگهداری، غنی سازی و استفاده برابر از این سرمایه ها برای حال و آینده طراحی و برنامه ریزی می کنند."

از جمله عناصر اصلی منابع طبیعی در شهر و روستا آب است. نود و هفت درصد منابع آب کره زمین را آب های شور اقیانوس ها تشکیل می دهند. از سه درصد باقی مانده دو سوم آن به صورت توده های یخ در قطب ها و برف در مناطق کوهستانی انباشته شده است. با این حساب تنها یک درصد آب های کره زمین را آب شیرین تشکیل می دهد که ۹۸٪ آن شامل آب های زیر زمینی می شود (Bouwer, 2000).

از سوی دیگر، آب از عناصر اصلی برای کشاورزی است که کمبود آن باعث کاهش تولیدات مختلف بر زمین می گردد (Kirchmann & Thorvaldsson, 2000). بخش کشاورزی با صرف بیش از ۷۰ درصد آب های قابل استحصال، بزرگترین مصرف کننده آب است (فائو، ۱۳۸۱). تا سال ۱۹۰۰، حدود ۴۰ میلیون هکتار از زمین های کشاورزی جهان آبیاری می شدند. بین سال های ۱۹۰۰ تا ۱۹۵۰ این مقدار به ۹۴ میلیون هکتار افزایش یافت. پس از آن تقاضای فزاینده جهان برای غذا موجب گسترش زمین های آبی شد که میزان آن در سال ۱۹۸۷ به ۲۰۶ میلیون هکتار رسید. هنوز نیز ۷۰ درصد کشورهای جهان به بیش از ۶۰ درصد کشاورزی آبی وابسته اند (Falkenmark, 2001).

آب به عنوان یک مسئله بحرانی برای توسعه پایدار، محیط زیست سالم، کاهش فقر و گرسنگی و نیز ضرورتی برای سلامت و بهداشت انسان به شمار می آید. سال های ۲۰۰۵ تا

⁴- Fridgen, 1995

⁵-Self-reliance

⁶-Interdependent

⁷-Citizens

۲۰۱۵ به نام دهه بین‌المللی برای فعالیت در ارتباط با شعار " آب برای زندگی " اعلام شده است و سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴ نیز به نام دهه آموزش برای توسعه پایدار اعلام شده است (پورآدم، ۱۳۸۴).

بر اساس برآورد فائو در سال ۲۰۳۰، مردم جهان به ۶۰ درصد غذای بیشتر از طریق کشت آبی نیازمندند (فائو، ۱۳۸۱). هرچند مشخص شده است که برای سال ۲۰۲۵ بیش از نیمی از جمعیت جهان در مناطقی زندگی خواهند کرد که این نواحی برای تولید غذای مورد نیاز خود با کمبود آب مواجه می‌شوند (Gerbens- Leenes & Nonhebel, 2004)، اما نیاز برای تولید غذای بیشتر برای جمعیت در حال افزایش تقاضا برای فعالیت‌های کشاورزی را نیز افزایش خواهد داد و در نتیجه چالش‌های زیادی برای دسترسی به آب کافی ایجاد خواهد شد (Wallace, 2000; Tilman et al., 2002).

در بیشتر مناطق خشک و نیمه خشک جهان به ویژه در کشورهای جهان سوم این چشم انداز وجود دارد که در ۲۵ سال آینده کمبود تولید غلات برای جمعیت ۴ میلیارد نفری که در این مناطق زندگی می‌کنند به دلیل بارندگی‌های متراکم و کوتاه مدت، خشکسالی‌های طولانی را به دنبال داشته باشد (Kirchmann & Thorvaldsson, 2000).

بخش کشاورزی ایران از مهمترین بخش‌های اقتصادی کشور می‌باشد و این در حالی است که کمبود آب محدود کننده ترین عامل در تولید محصولات کشاورزی و غذایی کشور است. اگرچه ۹۳ درصد از آب (۸۲/۵ بیلیون متر مکعب) در کشاورزی فاریاب مصرف می‌گردد. (جدول ۱-۱) ولی تولیدات کشاورزی حاصل از آن پاسخگوی نیاز غذایی کشور نیست.

جدول (۱-۱) میزان مصرف آب در بخش‌های مختلف

بخش مصرف کننده آب	میزان مصرف (میلیارد متر مکعب)	در صد از کل
کشاورزی	۸۲/۵	۹۳/۲
شهری	۵/۶	۶/۳
صنعت	۰/۰۳	۰/۰۳
متفرقه	۰/۳۷	۰/۴۳
کل	۸۸/۵	۱۰۰

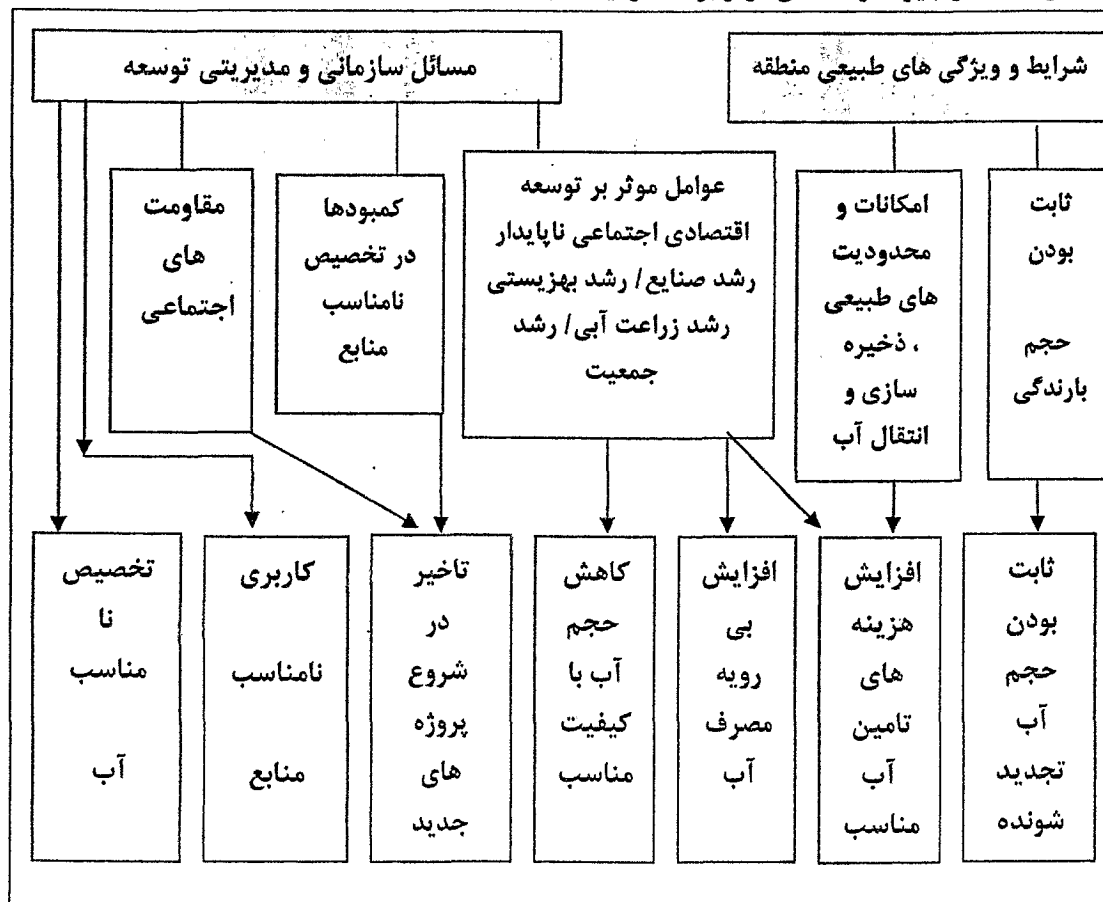
ماخذ: کشاورز و حیدری، ۱۳۸۳، صص. ۴۱

نتایج تحقیقات بیانگر آن است که در بخش کشاورزی کشور، آب به شکل‌های مختلف و به میزان زیادی تلف می‌شود به نحوی که بازده کل آبیاری در کشور ۳۳ تا ۳۷ درصد می‌باشد. یعنی حدود ۷۰ درصد از منابع آبی به شکل تبخیر، نفوذ عمقی، جریانات سطحی و زهکشی‌ها و از طریق رودخانه‌هایی که به دریا ریخته می‌شوند تلف می‌گردد (کشاورز و حیدری، ۱۳۸۳). با این حساب کشاورزی هم عامل و هم قربانی آلودگی آب است. زیرا که هم

به عنوان بزرگترین مصرف کننده آب شیرین در جهان محسوب می گردد و هم از طرق گوناگون بر کیفیت آب تاثیر می گذارد (اونگلی، ۱۳۸۱).

تشدید محدودیت منابع آبی یک فرآیند پیچیده است که به مجموعه ای از مولفه های طبیعی و اجتماعی وابسته است. مولفه های طبیعی از شرایط طبیعی سرزمین نقش می پذیرند و مولفه های اجتماعی متأثر از مسائل سازمانی و مدیریتی توسعه هستند. نگاره (۱-۱) مجموعه مولفه های اصلی موثر بر محدودیت آب را نشان می دهد. در اثر تعامل این مولفه ها نتیجه ای جز افزایش بی رویه مصرف آب، کاهش حجم آب با کیفیت مناسب، تاخیر در آغاز پروژه های جدید، تخصیص نامناسب آن برای مصارف مختلف و در نتیجه تاخیر در تنوع بهره برداری از منابع آب و کاربری نامناسب منابع و دارایی ها، حاصل نخواهد شد (عمانی و نوری وند، ۱۳۸۱).

نگاره (۱-۱) زنجیره مولف های موثر بر محدودیت آب

ماخذ: عمانی و نوری وند، ۱۳۸۱، صص. ۶۳

از سوی دیگر، شواهد تجربی نشان می دهند که در ارزیابی های زیست محیطی، اهمیت توجه به مفاهیم مربوط به تاثیر رفتار انسانی در واکنش به طبیعت و محیط زیست، به بازبینی و تعریف مجدد نیاز دارد. زیرا که هر روز نحوه زندگی افراد بوسیله فناوری پیچیده تر می شود.

فناوری و رفتار در یک نظام فرهنگی و اجتماعی قرار دارند که نمی توان بطور مستقل از هم تغییر نمایند. تغییر در هر نظام در نظام دیگر هم تغییر ایجاد می کند (Ropke, 2001). لذا لازم است در موارد زیر تجدید نظر انجام گیرد.

✦ نیاز است که چارچوب مفهومی و جهان بینی زیست محیطی که تا کنون نادیده گرفته شده است مورد توجه قرار گیرد.

✦ لازم است که پژوهش ها، طرح ها و تحلیل های مرتبط با این مسائل مورد بازبینی قرار گیرد.

✦ نقش ارگان ها و نهاد ها نیز مورد ارزیابی قرار گیرد. (Rosenberger et al, 2003).

همچنین تومه (۱۳۸۰) بیان می کند که اگر بخواهیم فرهنگ خاص هر ملتی به حفظ محیط زیست کمک کند باید بین فرهنگ باستانی، سنت مردمی و فناوری نوین هماهنگی برقرار شود و از فرهنگ کشاورزی و سنت های مربوط به سلامتی و نظایر آن آگاهی حاصل گردد. در این راستا دولت برای مصرف پایدار از منابع باید از رهبران و تسهیل گران استفاده نماید و برای این منظور باید:

✦ محدوده وسیعی از کنشگران مانند تجار، رسانه ها، آموزش گران و سازمان های دولتی باید در این زمینه مشارکت کنند.

✦ از جوامع محلی، مدارس، گروه های مختلف سازمانی برای یافتن راه های جدید برای پایداری در زندگی از طریق یادگیری و تجربه حمایت شود.

✦ برای ارزشیابی از برنامه ها باید راه های جدیدی تدوین گردد (Michaelis, 2003).

لذا، برنامه های مدیریت محیط زیست و منابع طبیعی^۸ (NREM) اولین و مهم ترین عامل در حفاظت از منابع را آموزش معرفی می نماید. این آموزش ها باید به گونه ای باشند تا توان تصمیم گیری برای بهبود کیفیت تولید و پایداری منابع طبیعی را افزایش دهند. آموزش های NREM بر گرایش ها و رفتارهای استفاده کنندگان از منابع تاکید دارد تا تعهد درونی برای محافظت از منابع در افراد ایجاد گردد. اهداف این برنامه ها شامل:

✦ مردم روابط خود با طبیعت را بشناسند،

✦ مردم اخلاقی رفتار کنند (در کارهای خود نظارت اخلاقی داشته باشند)،

✦ مردم فعالیت هایی را که پایداری منابع طبیعی را ایجاد می کنند بشناسند و

✦ مردم تنوع زیست محیطی و اهمیت همه گونه ها را بشناسند (Fridgen, 1995).

⁸ - Natural Resources and Environmental Management

توجه به اطلاع رسانی و ترویج فرهنگ استفاده صحیح از آب در بخش های مختلف خانگی، صنعت و کشاورزی از جمله دغدغه هایی است که در حال حاضر در ایران وجود دارد. کشاورزی هم اکنون با ۷۰ درصد هدرروی آب و بخش خانگی و صنعت با مصرف ۴ برابر استانداردهای جهانی روبه رو است. استفاده از رسانه های جمعی به شکل گسترده و شیوه های دیگر اطلاع رسانی از جمله وظایفی است که باید کلیه بخش های مرتبط با صنعت آب بدان توجه ویژه داشته باشند. ارتقاء سطح آگاهی مردم به جز با اطلاع رسانی و آموزش همگانی میسر نمی شود (حسین آبادی، ۱۳۸۴).

این پژوهش قصد دارد تا با تاکید بر نگرش و رفتار جوامع روستایی به بررسی نیازهای آموزشی معنویت گرا در استفاده از آب در جوامع روستایی بپردازد. لذا بر اساس مطالعه پیش نگاشته ها اهداف تحقیق به شرح زیر شکل گرفت:

۳-۱) هدف کلی

" بررسی عوامل موثر بر نگرش و رفتار معنویت گرا، برای استفاده از آب در بین کشاورزان منطقه مرودشت استان فارس "

۱-۳-۱) اهداف ویژه:

به منظور بررسی هدف کلی فوق اهداف ویژه زیر تنظیم گردید:

۱. طراحی و سنجش شاخص های معنویت گرا در استفاده از آب
۲. بررسی تاثیر ویژگی های فردی، اجتماعی و اقتصادی افراد بر نگرش و رفتار معنویت گرا در استفاده از آب
۳. تبیین الگوی علی بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل مختلف بر شاخص های معنویت گرا
۴. تعیین الگوی آموزشی معنویت گرا برای استفاده از آب

۱-۳-۲) پرسش های پژوهش

در این پژوهش به این پرسش ها پاسخ داده می شود:

۱. آیا ویژگی های فردی، اقتصادی، اجتماعی بر نگرش و رفتار معنویت گرایی در استفاده از آب تاثیر دارند؟
۲. چه عواملی بطور مستقیم یا غیرمستقیم بر نگرش و رفتار معنویت گرا در استفاده از آب موثرند؟
۳. آیا بین گروه های مختلف تحصیلی، سنی و تعداد فرزندان از نظر معنویت گرایی تفاوت وجود دارد؟